

**ΑΠΟΛΥΤΗΡΙΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ Γ' ΤΑΞΗΣ
ΕΝΙΑΙΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ
ΤΡΙΤΗ 29 ΜΑΪΟΥ 2001
ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑ
ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ: ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ**

**Διδαγμένο κείμενο
Αριστοτέλους Ἠθικά Νικομάχεια (Β6, 4-10)**

Διδαγμένο κείμενο

Ἐν παντὶ δὴ συνεχεῖ καὶ διαιρετῶ ἔστι λαβεῖν τὸ μὲν πλείον τὸ δ' ἔλαττον τὸ δ' ἴσον, καὶ ταῦτα ἢ κατ' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ἢ πρὸς ἡμᾶς... Λέγω δὲ τοῦ μὲν πράγματος μέσον τὸ ἴσον ἀπέχον ἀφ' ἑκατέρου τῶν ἄκρων, ὅπερ ἔστιν ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πᾶσιν, πρὸς ἡμᾶς δὲ ὁ μήτε πλεονάζει μήτε ἐλλείπει: τοῦτο δ' οὐχ ἓν, οὐδὲ ταῦτον πᾶσιν. οἷον εἰ τὰ δέκα πολλὰ τὰ δὲ δύο ὀλίγα, τὰ ἕξ μέσα λαμβάνουσι κατὰ τὸ πρᾶγμα: ἴσῳ γὰρ ὑπερέχει τε καὶ ὑπερέχεται· τοῦτο δὲ μέσον ἔστι κατὰ τὴν ἀριθμητικὴν ἀναλογίαν. τὸ δὲ πρὸς ἡμᾶς οὐχ οὕτω ληπτέον: οὐ γὰρ εἰ τῷ δέκα μναῖ φαγεῖν πολὺ δύο δὲ ὀλίγον, ὁ ἀλείπτῃς ἕξ μνάς προστάξει: ἔστι γὰρ ἴσως καὶ τοῦτο πολὺ τῷ ληψομένῳ ἢ ὀλίγον: Μίλωνι μὲν γὰρ ὀλίγον, τῷ δὲ ἀρχομένῳ τῶν γυμνασίων πολὺ. ὁμοίως ἐπὶ δρόμου καὶ πάλης. οὕτω δὴ πᾶς ἐπιστήμων τὴν ὑπερβολὴν μὲν καὶ τὴν ἐλλειψιν φεύγει, τὸ δὲ μέσον ζητεῖ καὶ τοῦθ' αἰρεῖται, μέσον δὲ οὐ τὸ τοῦ πράγματος ἀλλὰ τὸ πρὸς ἡμᾶς.

Εἰ δὴ πᾶσα ἐπιστήμη οὕτω τὸ ἔργον εὖ ἐπιτελεῖ, πρὸς τὸ μέσον βλέπουσα καὶ εἰς τοῦτο ἄγουσα τὰ ἔργα ὅθεν εἰώθασιν ἐπιλέγειν τοῖς εὖ ἔχουσιν ἔργοις ὅτι οὐτ' ἀφελεῖν ἔστιν οὔτε προσθεῖναι, ὡς τῆς

μὲν ὑπερβολῆς καὶ τῆς ἐλλείψεως φθειρούσης τὸ εὖ, τῆς δὲ μεσότητος σωζούσης, οἱ δ' ἀγαθοὶ τεχνῖται, ὡς λέγομεν, πρὸς τοῦτο βλέποντες ἐργάζονται) : ἡ δ' ἀρετὴ πάσης τέχνης ἀκριβεστέρα καὶ ἀμείνων ἐστὶν ὥσπερ καὶ ἡ φύσις, τοῦ μέσου ἂν εἴη στοχαστικὴ. λέγω δὲ τὴν ἠθικὴν: αὕτη γὰρ ἐστὶ περὶ πάθη καὶ πράξεις, ἐν δὲ τούτοις ἐστὶν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις καὶ τὸ μέσον.

A. Από το κείμενο που σας δίνεται να μεταφράσετε στο τετράδιό σας το απόσπασμα: "Οὕτω δὴ πᾶς ἐπιστήμων ... καὶ ἔλλειψις καὶ τὸ μέσον".

Μονάδες 10

Απάντ.: Ἐτσι λοιπόν¹ κάθε ειδικός αποφεύγει την υπερβολή και την ἔλλειψη και ψάχνει να βρει το μέσον και αυτό επιλέγει (στο τέλος) - φυσικά ὄχι το μέσον το σε σχέση με το πράγμα², αλλά το σε σχέση με εμάς.

Αν λοιπόν η κάθε τέχνη εκπληρώνει σωστά το ἔργο της με αυτόν τον τρόπο, αποβλέποντας δηλαδή στο μέσον και κατευθύνοντας προς αυτό τα ἔργα της (γι' αυτό και συνηθίζουν να λένε στο τέλος για τα πετυχημένα ἔργα, πως <τίποτε> δεν εἶναι δυνατόν να αφαιρέσουν ἀπὸ αὐτά ἢ να <τους> προσθέσουν, επειδὴ πιστεύουν ὅτι η υπερβολὴ και η ἔλλειψη φθείρουν το σωστό,³ ἐνῶ η μεσότητα το διασώζει⁴ -και οἱ καλοὶ τεχνίτες ἐργάζονται, ὅπως λέμε, αποβλέποντας σ' αὐτή), κι <αν> η ἀρετὴ εἶναι, ὅπως ἀκριβῶς και η φύση, ἀκριβέστερη και ἀνώτερη ἀπὸ κάθε τέχνη, <τότε η ἀρετὴ> θα ἔχει ὡς στόχο της το μέσον. Και ἐννοῶ τὴν ἠθικὴ ἀρετὴ· γιατί αὐτὴ εἶναι που ἀναφέρεται στα πάθη και στις πράξεις, και σ' αὐτὰ ὑπάρχει ὑπερβολὴ, ἔλλειψη και μέσον.

B. Να γράψετε στο τετράδιό σας τις ἀπαντήσεις των παρακάτω ἐρωτήσεων:

¹ Συμπέρασμα:

² ὄχι το ἀπὸ καθαρὰ ποσοτικὴ ἀποψη μέσον

³ το τέλειο, τὴν τελειότητα

⁴ διασφαλίζει, διαφυλάσσει

B1. " Ἐν παντὶ δὴ συνεχεῖ ... οὐ τοῦ πράγματος ἀλλὰ τὸ πρὸς ἡμᾶς " :

Με ποια κριτήρια είναι δυνατός, κατά το χωρίο αυτό, ο καθορισμός του "μέσου" και ποια είναι τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της μεσότητας, ανάλογα με το κριτήριο καθορισμού της;

Μονάδες 15

Απάντ.: Σύμφωνα με το χωρίο αυτό, ο καθορισμός του μέσου γίνεται είτε "κατά τὸ πρᾶγμα" είτε "πρὸς ἡμᾶς". Αυτό σημαίνει ότι υπάρχουν δύο πιθανότητες μεσότητας : η μεσότητα σε σχέση με το ίδιο το πράγμα και η μεσότητα σε σχέση με το εκάστοτε υποκείμενο.

Το μέσον "κατά τὸ πρᾶγμα" είναι που βρίσκεται σε ίση απόσταση από τα δύο άκρα. Είναι αντικειμενικό και σύμφωνο με την αριθμητική αναλογία · πρόκειται δηλαδή για το μαθηματικό μέσον. Χαρακτηριστικό του είναι ότι είναι το ίδιο και το αυτό για όλους, είναι αντικειμενικό και αναμφισβήτητο και καθορίζεται με βάση την αριθμητική.

Το μέσον "πρὸς ἡμᾶς" είναι αυτό που ορίζεται με βάση το υποκείμενο. Εδώ εισάγεται μία έννοια σχετικότητας καθώς μέσον είναι αυτό που ο καθένας από εμάς θεωρεί ούτε πολύ ούτε λίγο. Χαρακτηριστικά του είναι ότι είναι διαφορετικό για τον καθένα από εμάς, είναι υποκειμενικό και μεταβλητό και ορίζεται με βάση την κρίση του κάθε ατόμου.

B2. Τέχνη - ἀρετή - φύσις : Ποιο κοινό χαρακτηριστικό γνώρισμα διακρίνει ο Αριστοτέλης στις τρεις αυτές έννοιες, σε ποια από τις τρεις δίνει το προβάδισμα και γιατί, κατά τη γνώμη σας, της δίνει το προβάδισμα αυτό;

Μονάδες 15

Απάντ. : Το απόσπασμα αυτό διαρθρώνεται επάνω σε τρεις έννοιες : την "τέχνην", την "αρετήν" και την φύσιν". Κοινό χαρακτηριστικό τους είναι ότι και οι τρεις έχουν τη δυνατότητα δημιουργίας κάποιας μορφής : η τέχνη μορφοποιεί το υλικό της, η φύση δημιουργεί επίσης μορφές, η αρετή δίνει μορφή στην προσωπικότητα του

ανθρώπου. Θα μπορούσαμε, επίσης, να πούμε με βάση το συμπέρασμα που εξάγεται από το απόσπασμα, ότι και οι τρεις έννοιες έχουν ως στόχο τους το μέσο.

Ο Αριστοτέλης συγκρίνει τις τρεις έννοιες μεταξύ τους : η αρετή είναι ανώτερη από την τέχνη, γιατί μορφοποιεί στην ουσία του τον άνθρωπο · η φύση είναι ανώτερη από την τέχνη. Επομένως, γίνεται εμφανές ότι η τέχνη είναι κατώτερη από τις άλλες έννοιες γιατί "μιμείται τήν φύσιν".

Θα κρίναμε ότι η αρετή είναι ανώτερη από τις άλλες δύο έννοιες διότι μορφοποιεί τον εσωτερικό κόσμο του ανθρώπου και διαμορφώνει τον άνθρωπο στην ουσία του. Η αρετή εξάλλου αποτελεί τη δεύτερη φύση του ανθρώπου, που για να αποκτηθεί απαιτείται η ελεύθερη βούληση του ατόμου και η προσωπική του προσπάθεια, δεν δίνεται μάλιστα εξ ορισμού από τη φύση, αλλά είναι κατάκτηση, πράγμα που δεν συμβαίνει με τη φύση.

- B3.** Ποια φιλοσοφική και συγγραφική δραστηριότητα ανέπτυξε ο Αριστοτέλης κατά την περίοδο στην οποία ανήκουν τα " Ἠθικά Νικομάχεια " ;

Μονάδες 10

Απάντ.: Στη Μακεδονία ο Αριστοτέλης έμεινε ως το 335. Το κλίμα που επικρατούσε τώρα στην Αθήνα ευνοούσε την επάνοδό του εκεί. Συνοδευμένος λοιπόν από τον Θεόφραστο ξαναγύρισε στον τόπο που είχε γίνει γι' αυτόν μια δεύτερη πατρίδα. Εκεί συνέχισε τις έρευνές του· μαζί, φυσικά, και τη διδασκαλία του, όχι όμως πια στην Ακαδημία, που τη διηύθυνε ο Ξενοκράτης, αλλά στο Λύκειο, το δημόσιο γυμναστήριο στο Λυκαβηττό, όπου δίδασκαν συνήθως ρήτορες και σοφιστές. Αργότερα, όταν ο Θεόφραστος ίδρυσε σχολή που θα διαφύλαττε και θα πρόβαλλε τις διδασκαλίες του Αριστοτέλη, αυτή πήρε το όνομα Περίπατος, ίσως από τον περίπατον, τη στεγασμένη στοά του Λυκείου.

Δώδεκα χρόνια έζησε τη δεύτερη αυτή φορά ο Αριστοτέλης στην Αθήνα. Και ήταν όλα χρόνια απερίσπαστης δουλειάς. Ο φιλόσοφος

συνθέτει τώρα το σημαντικότερο μέρος των Πολιτικῶν του (έχει άλλωστε προηγηθεί - κατά την περίοδο των ταξιδιῶν του - η συγκέντρωση των 158 Πολιτειῶν του, των μορφῶν διακυβέρνησης ή, ὅπως θα λέγαμε εμείς σήμερα, των συνταγμάτων ενός πλήθους ἐλληνικῶν πόλεων), ἐνῶ παράλληλα συγγράφει σημαντικό μέρος ἀπὸ τα Μετὰ τα Φυσικά του, το βιολογικοῦ περιεχομένου ἔργο του Περί ζώων γενέσεως, τα Ἠθικά Νικομάχεια.

B4. Να σχηματίσετε ἓνα ομόρριζο ουσιαστικό (ἀπλό ἢ σύνθετο) τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς γιὰ καθέναν ἀπὸ τοὺς παρακάτω ρηματικούς τύπους, χρησιμοποιώντας τὴν παραγωγικὴ κατάληξη ποὺ σας δίνεται:

λαβεῖν : **-μα**

ἄγουσα : **-ή**

εἰώθασιν : **-ος**

ἔχουσιν : **-σις**

φθειρούσης : **-ά**

Μονάδες 10

Απάντ.:

- **λαβεῖν** : λῆμμα
- **ἄγουσα** : ἀγωγή
- **εἰώθασιν** : ἔθος
- **ἔχουσιν** : ἔξις, κατάσχεσις
- **φθειρούσης** : φθορά

Γ. Αδίδακτο κείμενο
Ξενοφώντας Έλληνικά Α' (γ') 8 - 10

Ἐκ τούτου δὲ Ἀλκιβιάδης μὲν ὄχετο εἰς τὸν Ἑλλήσποντον καὶ εἰς Χερρόνησον χρήματα πράξων· οἱ δὲ λοιποὶ στρατηγοὶ συνεχώρησαν πρὸς Φαρνάβαζον ὑπὲρ Καλχηδόνος εἴκοσι τάλαντα δοῦναι Ἀθηναίοις Φαρνάβαζον καὶ ὡς βασιλέα πρέσβεις Ἀθηναίων ἀναγαγεῖν, καὶ ὄρκους ἔδωσαν καὶ ἔλαβον παρὰ Φαρναβάζου ὑποτελεῖν τὸν φόρον Καλχηδονίου· Ἀθηναίοις ὅσονπερ εἰώθεσαν καὶ τὰ ὀφειλόμενα χρήματα ἀποδοῦναι, Ἀθηναίους δὲ μὴ πολεμεῖν Καλχηδονίοις, ἕως ἄν οἱ παρὰ βασιλέως πρέσβεις ἔλθωσιν. Ἀλκιβιάδης δὲ τοῖς ὄρκοις οὐκ ἐτύγχανε παρών, ἀλλὰ περὶ Σηλυμβρίαν ἦν.

Γ1. Να μεταφράσετε στο τετράδιό σας το κείμενο.

Μονάδες 20

Απάντ.: Μετά από αυτό ο Αλκιβιάδης αναχώρησε γρήγορα για τον Ελλήσποντο και για την Χερρόνησο για να συλλέξει χρήματα. Οι υπόλοιποι στρατηγοί συμφώνησαν με το Φαρνάβαζο να δώσει ο Φαρνάβαζος στους Αθηναίους είκοσι τάλαντα για τη σωτηρία της Καλχηδόνας και να οδηγήσει στο βασιλιά πρέσβεις των Αθηναίων, και έδωσαν και έλαβαν όρκους από το Φαρνάβαζο να καταβάλουν οι Καλχηδόνιοι στους Αθηναίους το φόρο που συνήθιζαν και να δώσουν πίσω τα χρήματα που όφειλαν, και οι Αθηναίοι να μην πολεμούν εναντίον των Καλχηδονίων, έως ότου επιστρέψουν οι πρέσβεις από το βασιλιά. Ο Αλκιβιάδης συνέβαινε να μην παρευρίσκεται κατά τους όρκους, αλλά βρισκόταν κοντά στην Σηλυμβρία.

Γ2.α) συνεχώρησαν, ἀποδοῦναι : Να κλίνετε την προστακτική των ρηματικών αυτών τύπων στο χρόνο και τη φωνή που βρίσκονται.

Μονάδες 5

Απάντ.:

ΠΡΟΣΤΑΚΤΙΚΗ	
ΑΟΡΙΣΤΟΣ Α΄	ΑΟΡΙΣΤΟΣ Β΄
συγχώρησον	ἀπόδος
συγχωρησάτω	ἀποδότω
συγχωρήσατε	ἀπόδοτε
συγχωρησάντων, - σάτωσαν	ἀποδόντων, - δότωσαν

Γ2.β) **ἔλαβον** : Να κλίνετε στον ενικό αριθμό το αρσενικό γένος της μετοχής του ενεργητικού παρακειμένου.

Μονάδες 5

Απάντ.:

ΕΝΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ	
ΟΝΟΜ.	εἰληφώς
ΓΕΝ.	εἰληφότος
ΔΟΤ.	εἰληφότι
ΑΙΤΙΑΤ.	εἰληφότα
ΚΛΗΤ.	εἰληφώς

Γ3.α) Να χαρακτηρίσετε συντακτικώς τις μετοχές : **πράξων, παρών.**

Μονάδες 5

Απάντ.:

- **πράξων**: τελική μετοχή συνημμένη στο υποκείμενο του ρήματος ὄχετο (Ἄλκιβιάδης)
- **παρών**: κατηγορηματική μετοχή που εξαρτάται από το ρήμα ἐτύγχανε, αναφέρεται στο υποκείμενο του ρήματος (Ἄλκιβιάδης)

Γ3.β) Να γράψετε την υπόθεση και την απόδοση του υποθετικού λόγου που λανθάνει στο κείμενο και να τον χαρακτηρίσετε.

Μονάδες 5

Απάντ.: **Λανθάνων και εξαρτημένος υποθετικός λόγος**

Υπόθεση: ἕως ἄν ἔλθωσιν (δευτ. χρονικο - υποθετική)
Απόδοση: μή πολεμείν (απαρέμφατο τελικό) } ⇒

⇒ Τροπή σε ανεξάρτητο υποθετικό λόγο
Υπόθεση: Ἄν οἱ παρὰ βασιλέως πρέσβεις ἔλθωσι,
Απόδοση: Ἀθηναῖοι μή πολεμούντων / πολεμείτωσαν. } ⇒

⇒ Σχηματίζεται ο υποθετικός λόγος του προσδοκωμένου

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΘΕΜΑΤΩΝ

Τα θέματα του γνωστού κειμένου περιλάμβαναν ερωτήσεις "διαστρωματωμένες". Ένας καλά προετοιμασμένος μαθητής θα μπορούσε να αντεπεξέλθει στην πληρότητα των θεμάτων. Απαιτούνταν προσοχή, ορθή κρίση και τεκμηριωμένες απαντήσεις.

Τα θέματα του αγνώστου κειμένου, χαρακτηρίζονταν από μια σχετική ομαλότητα στη μετάφραση, από "διαστρωματωμένες παρατηρήσεις", μερικές εκ των οποίων απαιτούσαν άριστη προετοιμασία και γνώση των συντακτικών κανόνων.

Η πραγματολογική ερώτηση **B1** απαντάται αναλυτικά από το σχόλιο 3 του Φυλλαδίου της Ώθησης " Ἠθικά Νικομάχεια " (σελ. 73-75). Επίσης η πραγματολογική ερώτηση **B2** είχε επισημανθεί στο "Επαναληπτικό Φυλλάδιο στην Ύλη των Γνωστών Κειμένων" της Ώθησης (σελ. 9) και απαντάται από το σχόλιο 3 του φυλλαδίου της Ώθησης " Ἠθικά Νικομάχεια " (σελ. 88).